

19 Ιουνίου 2014

Τυπικά, χρυσόβουλα και εμπόριο οίνου στον Άθω

Επιστήμες / Αμπελουργία & Οινολογία

Ελένη Κεφαλοπούλου, Δημοσιογράφος Οίνου

Πατητήρια στο Άγιο Όρος (Φωτ. Άρης Φωτιάδης)

Οι κτήτορες -οι ιδρυτές- των μοναστηριών, τα προίκισαν με αμπέλια γνωρίζοντας την αξία τους για την επιβίωση των μονών. Πρώτος ο όσιος Αθανάσιος, ιδρυτής της Μεγίστης Λαύρας, φύτεψε αμπέλια στον

Μυλοπόταμο, κάπου 4 ώρες μακριά, κρίνοντας τον τόπο κατάλληλο για καλλιέργεια.

Στο Α. Όρος δεν υπήρχαν μεγάλες εκτάσεις για σιτηρά οπότε η αμπελοκαλλιέργεια θα εξασφάλιζε ένα προϊόν για ανταλλαγή με είδη που οι μονές στερούνταν. Μέσα σε λίγα χρόνια η φύτευση αμπελιών και η παραγωγή οίνου αναπτύχθηκε υπερβολικά. Έτσι στο Τυπικό του 972, τον πρώτο κανόνα για τις αθωνίτικες κοινότητες, μπήκαν περιορισμοί στο εμπόριο και τις συναλλαγές. Απαγορευόταν στους μοναχούς να πουλάνε κρασί πέρα από τα όρια του ποταμού Ζυγού και επιτρεπόταν μεταξύ μοναχών η ανταλλαγή του οίνου που περίσσευε με άλλα αγαθά. Επιτρεπόταν η πώληση οίνου σε κοσμικούς που επισκέπτονταν τον Άθω ώστε οι μοναχοί σε ένδεια να έχουν τα απαραίτητα για την διαβίωση.

Τα όρια του ποταμού Ζυγού ήταν κάπου 4 χλμ δυτικότερα από τα σύνορα του Α. Όρους που είχαν οριοθετηθεί το 943 και έφταναν ως τα σημερινά Νέα Ρόδα. Επομένως γιατί το Τυπικό στένευε τα όρια των αθωνιτών; Ο αρχαιολόγος Ιωακείμ Παπάγγελος στη μελέτη του «Άμπελος και οίνος στη μεσαιωνική Χαλκιδική» δίνει μια εξήγηση πολύ λογική. Ο λόγος ήταν το χωριό Κομίτισσα, με μεγάλη αμπελοκαλλιέργεια, που βρισκόταν σε αθωνική γη λίγο έξω από την περιοχή του Ζυγού. Το Τυπικό θέλοντας να προστατέψει την οικονομία του χωριού περιόρισε τα όρια της αγιορείτικης γης αφήνοντας τη Κομίτισσα απ έξω, ελεύθερη να εμπορεύεται τα κρασιά της. Με την πάροδο των αιώνων αυτό έγινε το σημερινό σύνορο του Α. Όρους.

Όπως φαίνεται όμως οι εμπορικές δραστηριότητες αναπτύχθηκαν αντί να περιοριστούν οπότε λίγα χρόνια αργότερα το Τυπικό του αυτοκράτορα Βασιλείου Β΄ προσπαθεί να βάλει φρένο στις δραστηριότητες αυτές με ποινή μέχρι και οριστική απέλαση από τον Άθω. Το Τυπικό αυτό ήταν πολύ αυστηρό αλλά οι εξαιρέσεις δεν είναι σημερινό φαινόμενο. Το 984 ο Αθανάσιος της Μεγίστης Λαύρας χαρίζει στον ηγούμενο της Ιβήρων χρυσόβουλο (το επίσημο αυτοκρατορικό διάταγμα) με το οποίο ο Βασίλειος Β΄ παραχωρούσε στη Λαύρα 'εξκουσσεία' (φοροαπαλλαγή) για πλοίο χωρητικότητας 6.000 μοδίων. Όπως καταλαβαίνουμε τόσο μεγάλο πλοίο δεν ήταν μόνο για τη μεταφορά χρεωδών.(1)

Αποστακτήρας στο Βατοπέδι (Φωτ. Άρης Φωτιάδης)

Το 1045 εκδίδεται το Τυπικό του Κωνσταντίνου Θ΄ Μονομάχου και πληροφορούμαστε ότι οι μονές είχαν στην κατοχή τους πλοία με τα οποία μετέφεραν κρασί και άλλα προϊόντα σε πολλά μέρη μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Οι μονές εμπορεύονταν όχι μόνο τον οίνο που τους περίσσευε αλλά και άλλων περιοχών. Οι κάτοικοι της Χαλκιδικής, οινοπαραγωγοί κυρίως, πουλούσαν στις μονές το κρασί τους είτε γιατί δεν μπορούσαν, είτε γιατί δεν συνέφερε λόγω μικρής παραγωγής να το μεταφέρουν σε άλλες αγορές. Το Τυπικό όριζε ότι τα μοναστήρια μπορούσαν να διατηρούν πλοία χωρητικότητας μέχρι 200-300 μοδίων και να εμπορεύονται στη Θεσσαλονίκη μέχρι ανατολικά στον Αίνο. Θα έπρεπε επίσης να πωλούν το περίσσευμα οίνου στα κοντινά πολίχνια και μάλιστα σ αυτά που δεν έπιαναν άλλα πλοία. Έτσι ο αυτοκράτορας φρόντιζε για την επιβίωση των πολιχνίων αλλά προστάτευε και την εμπορική ζώνη της Κωνσταντινούπολης από τα αθωνικά εμπορικά. Τα μεγάλα πλοία θα παροπλίζονταν με εξαίρεση του Βατοπαιδίου και αυτά που παραχωρήθηκαν με χρυσόβουλα.

Η ανάπτυξη του εμπορίου όμως έφερε και την ανάπτυξη των μονών, που

επέκτειναν τις εγκαταστάσεις τους, πλούτισαν τις βιβλιοθήκες και αύξησαν τον πληθυσμό τους. Γύρω στο 1000 υπήρχαν πάνω από 3.000 μοναχοί στο Ά. Όρος.

Τον επόμενο αιώνα ο Αλέξιος Α΄ Κομνηνός με χρυσόβουλο του 1102 δίνει πλήρη αυτονομία στο Ά. Όρος και απαλλαγή από κάθε φορολογία. Τότε για τη μεταφορά και πώληση προϊόντων επιβαλλόταν ο φόρος της δεκάτης, το κράτος κρατούσε το 10% από τα προϊόντα.

Τα έγγραφα των μονών περιέχουν πλήθος πληροφοριών για την αμπελοκαλλιέργεια, που πρέπει εκείνη την εποχή να ήταν η σημαντικότερη καλλιέργεια στην περιοχή του Άθω αλλά και εκτός. Ο Ευστάθιος που είναι αρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης από το 1180-1195 θεωρεί ότι οι μοναχοί (όχι μόνον του Άθω) είχαν διαφθαρεί με την ενασχόληση με κτήματα αμπελώνες και εμπόριο. «Εφιλοσόφουν περί της αμπέλου αντί της θεολογίας» όπως γράφει. (2)

Οι αυτοκράτορες του Βυζαντίου ήταν γενναιόδωροι προς τις μονές γιατί οι μοναχοί είχαν το λαό με το μέρος τους και επηρέαζαν την πολιτική και διοικητική τακτική. Από τις δωρεές αυτοκρατόρων και αξιωματούχων οι μονές εκτός από τα αγιορείτικα εδάφη είχαν αποκτήσει κτήματα στην Χαλκιδική, στη Θεσσαλονίκη και σε πολλές ακόμα περιοχές. Τα κτήματα εκτός Όρους ήταν τα μετόχια των μοναστηριών. Το μεγαλύτερο μέρος της Χαλκιδικής ήταν αγιορείτικο μετόχι με βασική καλλιέργεια τα αμπέλια. Το εμπόριο και οι κτήσεις γης έφεραν πολλές διαμάχες ανάμεσα στις μονές, τους κατοίκους ακόμα και το κράτος. Αυτό θα είναι το επόμενο ταξίδι μας στον κόσμο του αγιορείτικου κρασιού.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Μαρία Γερολυμάτου, 'Εμπόριο οίνου από τη Μακεδονία και Θράκη προς την Κων/πολη κατά τους 10-12^ο αι.' Τέχνη και τεχνική στα αμπέλια της Β. Ελλάδας, εκδ. ΕΤΒΑ, 2002.
2. Ηλίας Αναγνωστάκης, 'Κουκουβαί και τριγέρων οίνος', Οίνον ιστορώ, εκδ. Κτήμα Γεροβασιλείου, 2004

<http://bit.ly/1soSi3g>